

ПРОСОЦІАЛЬНІ МОТИВИ У СТРУКТУРІ МОТИВАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ МОЛОДІ ТА ЇХНЯ ДИНАМІКА В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ

О. Л. Коробанова, м. Київ

Представлено авторську структуру мотивації політичної участі. Визначено місце просоціальних мотивів у структурі мотивації політичної участі молоді, пов'язане з просоціальною спрямованістю та діяльнісно-процесуальним характером політичної участі. Виявлено пряму динаміку просоціальних мотивів у формувальному експерименті в результаті реалізації Програми формування мотивації політичної участі. Встановлено кореляційні зв'язки між мотивами громадянської самореалізації, мотивами позитивної соціальної перспективи, мотивами гуманізму та ідеологічними мотивами, що дає підстави припустити наявність відповідного полімотиваційного комплексу просоціальних мотивів.

Ключові слова: структура мотивації політичної участі, мотиви політичної участі, просоціальні мотиви.

Проблема. Демократизація сучасного суспільства передбачає підвищення соціально-політичної активності молоді. Дії та вчинки участі молодих людей у політичних процесах можуть бути породжені як індивідуально-прагматичними, так і просоціальними, суспільно значущими мотивами, спрямованими на соціально важливі демократичні цінності та блага інших. У практиці залучення (мобілізаційної активізації) молодих людей до політичних процесів різні політичні сили та політичні об'єднання звертаються переважно до утилітарних мотивів. Зокрема, у ході проведення передвиборних кампаній часто використовуються матеріальні стимулятори та квазімотиви. Така мотивація викликає непослідовні, ситуативні поведінкові прояви політичної участі. Добровільна ініціативна участь громадян у політичних процесах, характерна для демократичного суспільства, базується на свідомій політичній поведінці, яка не потребує зовнішнього заохочення. З огляду на це активізація автономної політичної участі молоді має спиратися на сформовану просоціальну спрямованість та відповідні мотиви. Проте зміст просоціальних мотивів, їхнє місце в структурі мотивації політичної участі молоді, динаміка та індивідуальні прояви на цей час вивчені недостатньо.

Мета статті: визначити зміст реально репрезентованих у молодіжному середовищі просоціальних мотивів, їхнє місце в структурі мотивації політичної участі та динаміку їхніх змін унаслідок спрямованих формувальних впливів.

Соціально-політична активність є комплексом свідомих, вибіркових дій особи в соціально-політичній сфері життя. Які саме дії, діяння або

вчинки участі в політичному житті оберуть молоді люди, залежить від їхньої мотивації. Соціальна форма буття обов'язково має враховувати те, що діяння однієї особи можуть впливати на інших людей, на ситуацію в цілому і таким чином викликати відповідні дії або змінювати діяння інших. Соціально-політична поведінка завжди залежить від сукупності різноманітних чинників, які ніколи не є ізольованими і наслідки дії яких не можна передбачити повною мірою. Мотивація – це комплекс чинників, причин, які обумовлюють поведінку або дії індивіда. Мотивацію розглядають як механізм вибору певної форми поведінки, коли людина сама вирішує, що буде робити. Згідно з визначенням С. Л. Рубінштейна, “мотивація людської поведінки – це опосередкована процесом відображення суб'єктивна детермінація поведінки людини світом” [1, с. 368]. Г. Гекгавзен розуміє під мотивацією гіпотетичні процеси, які пояснюють причинні зв'язки між вихідними умовами ситуації, індивідуальними особливостями суб'єкта і дією, що виникає. Індивідуальні особливості процесу, які дають змогу розкрити та передбачити причинні зв'язки поведінки, він називає мотивами [2].

У вітчизняній психології склалася традиція розглядати мотиви у складі психологічної структури діяльності (О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн, К. К. Платонов, К. О. Абульханова-Славська, Л. І. Божович, А. К. Маркова) як спонукання до діяльності або як психічні явища, що стають спонукою до тих чи тих дій. Отже, мотивація – це сукупність мотивів до певної діяльності [там само]. За О. М. Леонт'євим, К. К. Платоновим, мотиви є складовою загальної психологічної структури діяльності, яка може бути представлена схемою “мета – мотиви – спосіб виконання – результат”. Діяльність починається з усвідомлення суб'єктом мети (у якій знаходять відображення потреби особистості). Мотиви являють собою особистісну спонуку до певної діяльності; вони можуть бути як потенційними, ще не включеними до структури діяльності, так і актуальними, включеними в структуру діяльності, яка реально виконується. Спосіб виконання передбачає дії як елемент діяльності, у процесі якої за наявних умов досягається елементарна мета. Результат діяльності не завжди матеріальний, утім, він показує, наскільки була досягнута мета. З огляду на це слід розрізняти мотиви діяльності і мотиви конкретних дій [3].

Д. О. Леонт'єв істотно розширив погляди на перебіг процесу мотивації: окрім загального спонукання і спрямування діяльності, мотиви через процеси ситуативного розвитку мотивації регулюють її перебіг, забезпечуючи стійкість діяльності до її завершення і поступове припинення після вичерпання спонукальної сили або можливості реалізації мотиву. Зв'язок мотивів з потребами і цінностями особистості, який детермінує смисл мотивів, визначає їхню спонукальну силу як у якісному (спрямованість спонуки), так і в кількісному (інтенсивність спонуки) відношенні [4]. Якісні показники мотивів, серед яких змістовність і динамічність (сила мотиву, стійкість або здатність переходити з одного мотиву на інший),

були виокремлені та описані Л. І. Божович, В. І. Ковальовим, А. К. Марковою. На думку дослідників, ці ж самі параметри як показник інтегральний, що містить сумарну оцінку окремих мотивів, можуть бути застосовані для оцінювання мотивації в цілому [5; 6].

У сучасній психології мотивації Д. О. Леонт'єв звертає увагу на такі плідні ідеї: співвідносність мотивації (витоки людської мотивації обумовлені унікальними, гнучкими і водночас імперативними відношеннями, які пов'язують індивіда зі світом), телеологічність (людські дії завжди мають смисл і завжди спрямовані на мету), соціокультурну обумовленість (значна частина змісту і структура мотивації людини засвоюються нею з колективної ментальності соціальної спільноти, до якої вона належить), особистісний характер (мотивація завжди є мотивацією конкретної особистості, яка надає їй певної форми і керує нею) [4].

Моделювальний характер мотивації підмітив свого часу Д. О. Леонт'єв. Цю думку розвинув відомий український учений Г. О. Балл, який дійшов висновку, що мотив – це відносно стійка інтенціональна (тобто предметно співвіднесена, хоча й не завжди усвідомлювана) психічна причина дій (точніше – психічна ланка в ланцюжку їхньої причинної детермінації). Дослідник визначає мотив як наявну в психіці індивіда спонукальну цільову модель деякого предмета, який певним чином виділений цим індивідом у світі і при цьому має для нього стійку суб'єктивну цінність [7]. На думку Балла, предмет, про який тут ідеться, потрібний стан якого моделюється мотивом, може бути і матеріальним, і ідеальним. Цей предмет може являти собою процес діяльності (у нашому дослідженні – політичної участі); у ролі такого ідеального предмета можуть виступати і певні цінності, якщо вони стали носіями суб'єктивної цінності для молодого людини і вона прагне до їх утвердження своєю діяльністю у світі.

Політична участь є проявом складної соціальної діяльності, яка слугує одним із засобів вираження і досягнення інтересів молодих людей та має на меті вплив на політичні процеси і процеси прийняття рішень. Мотивація політичної участі – це система мотивів, які спонукають до соціально-політичної активності, визначають її переважні форми, а також діяльнісні та поведінкові прояви. Мотиви політичної участі – спонуки до участі в політичному житті країни. Мотиви постають як безпосередні внутрішні причини, що спонукають молоду людину до цілеспрямованих політичних дій на основі об'єктивної інформації і суб'єктивного бачення конкретної соціальної ситуації у вигляді негайного реагування або прийняття довготривалих політичних рішень.

До політичної участі звичайно спонукають кілька мотивів, які перебувають у певній субординації: одні відіграють провідну роль і підпорядковують собі інші, яким належить другорядне місце. В основі соціально-політичних мотивів лежать уявлення громадян про необхідність участі в політичному житті, відчуття причетності до подій у суспільстві,

політична свідомість та громадянська відповідальність (Г. Алмонд, С. Верба, Н. Най). Сучасні дослідники на основі факторного аналізу визначили такі ціннісно-сміслові основи політичної участі, як особистісна політична активність, орієнтація на досягнення гармонії в міжособових взаєминах, ідеологічні і соціально-політичні перспективи [8]. До найбільш значущих мотивів участі особи в політичній діяльності політологи відносять ідеологічний, нормативний та рольовий [9]; крім того, виокремлюють інструментально-раціональні, освітньо-розвивальні та комунітаристські мотиви політичної участі [10].

У політичній психології мотиви участі в політичних подіях розглядають більш глибоко і різнобічно з урахуванням різних аспектів політичної поведінки, особистих потреб та індивідуальних особливостей учасників. До політичної участі, за Д. В. Ольшанським, особу можуть спонукати мотиви інтересу та привабливості політики як сфери діяльності, пізнавальні мотиви, мотиви влади, ідеологічні мотиви, мотиви перетворення світу, мотиви дотримання традицій, прагматичні мотиви й псевдомотиви [11]. О. М. Плющ у політичній поведінці індивідуального суб'єкта виокремлює три типи просторів, у яких розгортається його політична активність: простір існування суб'єкта, який позначається процесами його автономного життєзабезпечення; простір міжсуб'єктних взаємодій, де поведінка детермінована взаємодією суб'єктів у межах чинної соціальної організації; суспільний простір, де поведінка суб'єкта детермінована виконуваною ним функцією в цьому соціумі, яка зумовлена його соціальною позицією. Залежно від якості рефлексивних процесів, здатності суб'єкта оцінити простори функціонування та їхню значущість дослідник виділяє три типи мотиваційних утворень: мотиви автономного забезпечення, мотиви взаємодії з іншими суб'єктами та мотиви соціального призначення [12]. У розробленій М. Ю. Сидоркіною типології виокремлено такі групи мотивів політичної взаємодії: селективні (матеріальні); соціальні /колективні/ (інтерактивні, ідентифікаційні, афіліативні); цільові /ідейні/ (експресивні, зорієнтовані на кінцевий результат, ідеологічні); орієнтаційні /пізнавальні, мотив інтересу/; квазімотиви; мотиви влади; мотиви досягнення [13]. А. О. Краснякова вважає, що політична участь, як явище полімотивоване, зумовлюється просоціальними мотивами (соціальним, альтруїстичним, громадянської відповідальності), орієнтаційними мотивами (ідеологічним, політичного інтересу), мотивами взаємодії з іншими суб'єктами (мотивом спілкування, мотивом партнерської взаємодії), а також мотивами автономного забезпечення (мотивом підвищення матеріального і соціального статусу, мотивом кар'єри і досягнення успіху) [14]. За визначенням О. В. Сидоренко, просоціальними називають групу мотивів, пов'язаних з усвідомленням суспільного значення діяльності, з почуттям обов'язку, відповідальності перед суспільством, ідентифікації з групами та суспільними цінностями, інтересами, цілями досягнення успіху [15].

Ми, як і А. О. Краснякова, схилиємося до думки, що просоціальні мотиви відіграють важливу роль в активізації політичної участі молоді [16]. Просоціальна спрямованість та діяльнісно-процесуальний характер політичної участі дають змогу передбачити важливу роль саме просоціальних мотивів у спонуканні молоді до добровільної і стійкої участі в політичному житті країни. На наш погляд, наведений перелік мотивів не дає вичерпного цілісного уявлення про структуру мотивації політичної участі як складної соціальної діяльності, зокрема про комплекс мотивів, які характеризують просоціальну спрямованість цього виду діяльності людини.

Досліджуючи структуру мотивації політичної участі, ми спиралися на погляди В. І. Ковальова про те, що структура мотиваційної сфери характеризується: основами (потребами, що лежать в основі мотивів), змістом (представленими мотивами), зв'язками, у яких проявляється взаємодія між окремими мотивами і їх групами та ієрархізованістю (співвідношенням основних і другорядних мотивів, різних за силою і частотою актуалізації). Одні спонукання виявляються сильніше, ніж інші, виникають частіше, виражають у ситуації конкуренції; натомість інші є більш слабкими, актуалізуються значно рідше [5].

На *першому* етапі експерименту нами були зібрані та впорядковані експериментальні дані про структурні компоненти мотиваційної сфери молодих людей, зокрема внутрішні чинники мотивації до політичної участі (із застосуванням діагностики ступеня задоволення основних потреб методом парних порівнянь В. В. Скворцова, Опитувальника мотивації політичної участі А. О. Краснякової, Опитувальника термінальних цінностей І. Г. Сеніна, Тесту смисложиттєвих орієнтацій Д. О. Леонтьєва), на вибірці студентської молоді та активістів (60 осіб) віком від 18 до 27 років. Зазначені змінні дають змогу визначити, на наш погляд, основні причини громадсько-політичної активності.

Дані, які фіксували ієрархічний рівень прояву у молодих людей актуальних потреб, потенціальних мотивів політичної участі, цінностей, цілей у найбільш значущих для них сферах життя та смисложиттєві орієнтації, а також аналіз частоти вибору заданих сфер спонукання до політичної поведінки були піддані факторизації, що дало змогу виявити фактори, які характеризують мотиваційну спрямованість молоді. У результаті теоретико-емпіричного аналізу отриманих факторів ми виділили змістові групи мотивів політичної участі, притаманні українській молоді (табл.). Зауважимо, що отримані нами результати (щодо змісту та складових просоціальної мотивації) перегукуються з результатами досліджень А. Д. Горохова [8]. На основі узагальнення та систематизації нам вдалося виділити залежно від спрямованості (на себе, на іншого, на суспільство) індивідуально-прагматичні, інтерсуб'єктно орієнтовані та просоціальні мотиви.

Структура мотивації політичної участі молоді

Типи мотивів (за критерієм спрямованості мотивації)	Види мотивів (за критерієм змісту)	Індикатори: смисл, мета і перевага
1	2	3
індивідуально-прагматичні	мотиви матеріального статусу	обрати престижну високооплачувану діяльність, забезпечити для себе і своєї родини стабільний матеріальний добробут, досягти високого матеріального рівня, мати матеріальні вигоди, задовольнити свої матеріальні потреби
	мотиви досягнення	досягти життєвого успіху, у тому числі в навчанні і професійній сфері; розвинути свої здібності, зберегти власну індивідуальність, здобути визнання в суспільстві, задовольнити потребу в повазі та визнанні
	мотиви уникнення невдачі	уникнути бідності, маніпуляцій влади, несхвалення; задовольнити потребу в безпеці
інтерсуб'єктивно орієнтовані	мотиви соціального статусу	впливати на інших, здобути повагу оточення, задовольнити потреби в безпеці, повазі та визнанні
	мотиви спілкування	постійно спілкуватися, знайомитися, налагоджувати контакти та розмовляти з різними людьми, обговорювати політичні події, реалізувати потребу в спілкуванні
	мотиви солідарності	належати до команди однодумців, мати дружні стосунки з різними людьми, отримувати схвалення з боку оточення; об'єднатися з однодумцями з метою підтримки певного політичного лідера, громадянської організації або політичної партії; задовольнити потребу в повазі та визнанні
просоціальні	ідеологічні мотиви	ідентифікація особистих політичних цінностей людини з політичними цінностями політичної сили, громадської організації або держави; прагнення домагатися втілення ідей, які людина поділяє; відстоювати свої ідеологічні принципи; своїми діями підтримувати певну політичну силу; реалізувати потреби в орієнтації, самовизначенні, самореалізації

Продовження табл.

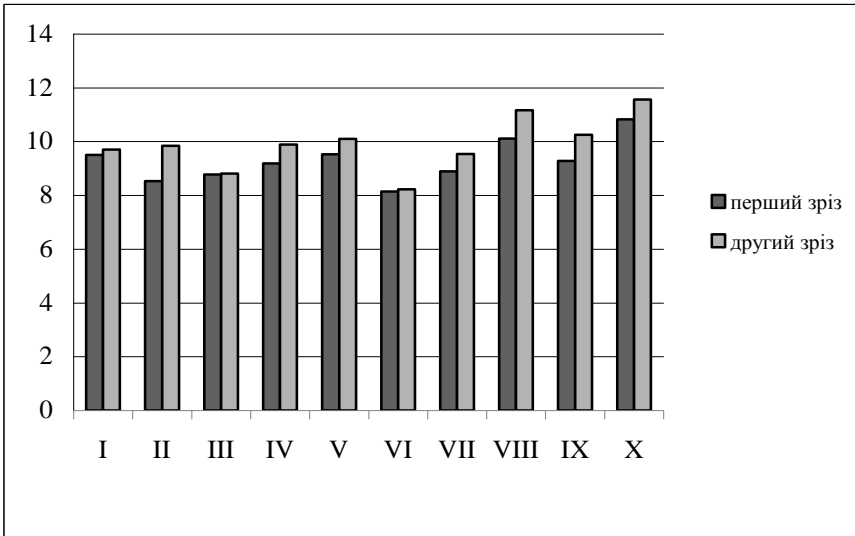
1	2	3
	мотиви громадянської само-реалізації	самостійно робити вибір та приймати рішення, здійснювати вплив на політичні процеси, реалізувати себе як громадянина, задовольнити потребу в самореалізації
	мотиви гуманізму	допомагати вирішувати людям їхні проблеми, сприяти втіленню соціально важливих проєктів, сприяти створенню належних умов життя для всіх громадян, задовольнити потребу в повазі, визнанні і самореалізації
	мотиви позитивної соціальної перспективи	бути в курсі всіх подій, розуміти смисл власного життя, відчувати впевненість у завтрашньому дні, зроби і свій внесок у покращення майбутнього держави, задовольнити потребу в орієнтації, безпеці та самореалізації

Метою *другого* етапу експерименту була реалізація Програми формування мотивації політичної участі з подальшим аналізом її ефективності. Для визначення показників інтенсивності мотивів політичної участі ми скористалися методикою А. О. Краснякової ОМПУ, яку відповідним чином модифікували. В експериментальному дослідженні брала участь студентська молодь віком від 19 до 28 років. Респонденти утворили дві групи – експериментальну (48 осіб) і контрольну (51 особа). У кожній групі було зроблено по два діагностичних зрізи – до і після формувального експерименту.

У ході формувального експерименту вирішувалося завдання набуття молодими людьми в уявних ситуаціях необхідних навичок політичної участі за умови забезпечення домінування сукупності просоціальних, суспільно значущих мотивів. З метою корекції системи ставлень особистості до держави, суспільства, політики та засвоєння моделей активної соціальної поведінки здійснювалося долучення особистості до соціального контексту та рольової структури суспільства в штучно створених соціальних ситуаціях, які передбачали вибір дій і поведінки на основі мотивації. (Психологічні технології формування та програма тренінгу як складової Програми формування мотивації політичної участі були описані нами раніше [17–19]). При цьому ми враховували, що мотиви формуються і розвиваються в діяльності, під час реалізації і відтворення активної соціальної поведінки.

За результатами аналізу динаміки мотивації політичної участі встановлено (рис.) зростання показників інтенсивності просоціальних мотивів завдяки формувальному впливу (другий зріз) порівняно із цими показниками до здійснення формувальних впливів (перший зріз) (за G-критерієм

знаків відмінності значущі на рівні 0,05). Відмінності показників мотивів у першому і другому зрізах у контрольній групі виявилися незначущими. У формульному експерименті для просоціальних мотивів громадянської самореалізації, гуманізму, ідеологічних мотивів та мотивів позитивної соціальної перспективи характерною виявилася пряма динаміка, яка проявилася у зростанні середніх показників інтенсивності відповідних мотивів (за G-критерієм знаків відмінності значущі на рівні 0,05). Мотиви матеріального статусу, а також мотиви уникнення невдачі не дістали істотного розвитку. Зміни показників мотивів соціального статусу у бік зростання також виявилися незначущими.

Позначки: I – мотиви матеріального статусу; II – мотиви досягнення; III – мотиви уникнення невдачі; IV – мотиви соціального статусу; V – мотиви спілкування; VI – мотиви солідарності; VII – ідеологічні мотиви; VIII – мотиви громадянської самореалізації; IX – мотиви гуманізму; X – мотиви позитивної соціальної перспективи

Рис. Динаміка показників мотивації політичної участі молоді до і після реалізації Програми формування мотивації політичної участі

Узгодженість мотивів між собою в системі зв'язків відображає структуру мотивації політичної участі. Серед мотивів, які спонукають молодь до політичної участі, існує певна ієрархія. У цій ієрархії деякі мотиви відіграють провідну роль, є більш впливовими, а тому підпорядковують собі інші. Як показують дані дослідження, просоціальні мотиви у структурі мотивації політичної участі молоді за рівнем інтенсивності ієрархічно розподілилися таким чином (у порядку зниження рангу): мотиви

позитивної соціальної перспективи (ранг 1); мотиви громадянської самореалізації (ранг 2); мотиви гуманізму (ранг 3); ідеологічні мотиви (ранг 4).

Виявлено значущі кореляційні зв'язки за коефіцієнтом кореляції рангів Спірмена між такими просоціальними мотивами: мотивами гуманізму і позитивної соціальної перспективи; мотивами громадянської самореалізації і позитивної соціальної перспективи; мотивами позитивної соціальної перспективи та ідеологічними; мотивами громадянської самореалізації та ідеологічними (значущі на рівні 0,01); мотивами гуманізму та ідеологічними; мотивами гуманізму і мотивами громадянської самореалізації (значущі на рівні 0,05). Отже, взаємні зв'язки існують між мотивами громадянської самореалізації, мотивами позитивної соціальної перспективи, мотивами гуманізму й ідеологічними мотивами. Кореляційний зв'язок виявлено також між мотивами гуманізму і спілкування, а також між мотивами позитивної соціальної перспективи і спілкування (в обох випадках значущість на рівні 0,05). Це дає підстави припустити, що в разі спонукання до політичної участі ці мотиви проявляються в полімотиваційному комплексі. Залежно від ситуації та стимулів ті чи ті мотиви виходять, відповідно, на перший план. Крім цього, виявлено досить очевидний полімотиваційний комплекс на основі кореляційних зв'язків між мотивами досягнення і мотивами уникнення невдачі (значущі на рівні 0,05).

Структура мотивації політичної участі молоді є цілісним утворенням, у якому важливими є всі репрезентовані компоненти. Кожній людині притаманна відносно стійка структура мотивації політичної поведінки, яка охоплює субординацію мотивів та мотивувань. Ієрархія потенційних мотивів і те, які саме мотиви домінують в індивідуальних профілях молодих людей, сприятимуть вибору молодою людиною певних форм активної соціально-політичної поведінки та ситуативних політичних дій. Проте важко простежити прямий зв'язок між окремими мотивами і відповідними реальними політичними діями, оскільки одна і та ж сама дія може набувати різного смислу й бути викликаною комплексом мотивів, різних за змістом у різних людей. При цьому в процесі політичної участі зі зміною дій, переходом від попередньої дії до наступної певним чином видозмінюються, трансформуються мотиви: одні виходять на перший план як актуальні, інші ж, навпаки, поступаються їм ролями як другорядні або потенційні.

Висновки. Мотиви участі молоді в політичному житті відрізняються за змістом, типом спрямованості (індивідуально-прагматичні, інтерсуб'єктно орієнтовані та просоціальні мотиви), інтенсивністю, а також за характером впливу на перебіг діяльності політичної участі. Просоціальні мотиви в структурі мотивації політичної участі молоді за критерієм інтенсивності ієрархічно розташувалися таким чином: мотиви позитивної соціальної перспективи; мотиви громадянської самореалізації; мотиви гуманізму; ідеологічні мотиви (перераховані в порядку зниження рангу). На основі результатів впливу формуальної програми відмічено підвищення інтенсивності просоціальних мотивів громадянської самореалізації,

гуманізму, позитивної соціальної перспективи та ідеологічних мотивів, які мали пряму динаміку розвитку.

Структура мотивації політичної участі молоді є цілісним утворенням, у якому репрезентовані всі групи мотивів, котрі певним чином актуалізуються, взаємодіють та видозмінюються у відповідних ситуаціях політичної участі, за відповідних умов. Виявлено полімотиваційний комплекс пов'язаних між собою просоціальних мотивів громадянської самореалізації, гуманізму, позитивної соціальної перспективи та ідеологічних мотивів, а також полімотиваційний комплекс гуманістичних мотивів і мотивів позитивної соціальної перспективи, пов'язаних з мотивами спілкування.

Кожній людині притаманна відносно стійка структура мотивації політичної поведінки, яка передбачає субординацію мотивів і мотивувань. Ієрархія потенціальних мотивів і те, які саме мотиви домінують в індивідуальних профілях молодих людей, визначають вибір молодою людиною певних форм активної соціально-політичної поведінки та ситуативних політичних дій. Зміст та інтенсивність репрезентованих мотивів впливають на політичну поведінку молоді, визначаючи дієвість та активність її участі в політичному житті в умовах актуалізації тих чи тих мотивів.

Виявлені під час проведеного дослідження якісні і змістові особливості мотиваційних процесів мають практичне значення і можуть бути враховані у психологічному супроводі політичної участі молоді.

Література

1. *Рубинштейн С. Л.* Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 720 с. – (Серия “Мастера психологии”).
2. *Хекхаузен Х.* Мотивация и деятельность : в 2-х т. / Х. Хекхаузен – М. : Педагогика, 1986. – 408 с.
3. *Платонов К. К.* Система психологии и теория отражения / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1982. – 309 с.
4. Современная психология мотивации / под ред. Д. А. Леонтьева. – М. : Смысл, 2002. – 343 с.
5. *Ковалев В. И.* Мотивы поведения и деятельности / В. И. Ковалев. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
6. *Маркова А. К.* Формирование мотивации учения: Книга для учителя / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
7. *Балл Г. А.* Психология в радиогуманистической перспективе / Г. А. Балл. – К. : Основа, 2006. – 401 с.
8. *Горохов А. Д.* Ценностно-смысловые основания политического участия активных сторонников политических партий / А. Д. Горохов // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2008. – № 54. – С. 348–350.
9. Полігологія : підручник / Ю. М. Розенфельд, Л. М. Герасіна, Н. Н. Осипова та ін. – Х. : Право, 2001. – С. 643–661.
10. *Сахаров Г. В.* Полігологія. Курс інтенсивної підготовки Ч. 2 / Г. В. Сахаров. – Витебск, 2008. – 92 с.

11. *Ольшанский Д. В.* Основы политической психологии / Д. В. Ольшанский. – Екатеринбург : Деловая книга, 2001. – 496 с.
12. *Плющ А. Н.* Особенности мотивации политической деятельности / А. Н. Плющ // Психология власти – 2008 : материалы Второй междунар. конф. 14-15 января 2008 г. / под. науч. ред. А. И. Юрьева. – СПб., 2008. – С. 212–218.
13. *Сидоркіна М. Ю.* Мотивація політичної взаємодії: спроба типологізації / М. Ю. Сидоркіна // Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей / НАПН України, Ін-т соц. та політ. психології – К.: Міленіум, 2012. – Вип. 30(33). – С. 229–240.
14. *Краснякова А. О.* Мотиваційні складові політичної поведінки молоді / А. О. Краснякова // Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей / НАПН України, Ін-т соц. та політ. психології – К.: Міленіум, 2008. – Вип. 19(22). – С. 221–231.
15. *Сидоренко Е. В.* Мотивационный тренинг, практическое руководство / Е. В. Сидоренко. – М. : Речь, 2005. – 240 с.
16. *Краснякова А. О.* Дослідження формування мотивації політичної участі / А. О. Краснякова // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / НАПН України, Ін-т соц. та політ. психології – К. : Міленіум, 2010. – Вип. 24 (27). – С. 252–262.
17. *Коробанова О. Л.* До питання про психотехнології формування мотивації політичної участі / О. Л. Коробанова // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. / Асоц. політ. психологів України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2011. – Вип. 12. – С. 192–201.
18. *Коробанова О. Л.* Особисто-рольова гра як психологічна технологія формування мотивації політичної участі / О. Л. Коробанова // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць / Асоц. політ. психологів України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2012. – Вип. 13. – С. 298–310.
19. *Коробанова О. Л.* Вплив на мотивацію політичної участі засобами арт-терапії / О. Л. Коробанова // Простір арт-терапії : зб. наук. статей. – К. : Золоті ворота, 2012. – Вип. 1 (11). – С. 29–38.

Коробанова О. Л. Просоциальные мотивы в структуре мотивации политического участия молодежи и их динамика в процессе формирования

Представлена авторская структура мотивации политического участия. Определено место просоциальных мотивов в структуре мотивации политического участия молодежи, связанное с просоциальной направленностью и деятельно-процессуальным характером политического участия. Установлена прямая динамика просоциальных мотивов в формирующем эксперименте в результате реализации Программы формирования мотивации политического участия. Выявлены корреляционные связи между мотивами гражданской самореализации, мотивами положительной социальной перспективы, мотивами гуманизма и идеологическими мотивами, что позволяет предположить наличие соответствующего полимотивационного комплекса просоциальных мотивов.

Ключевые слова: структура мотивации политического участия, мотивы политического участия, просоциальные мотивы.